

KUŞADASI ADALIZADE MEZARLIĞI HOTOZLU KADIN TAŞLARI

Orta Asya ve Anadolu tarihi boyunca Türk kadınları çok çeşitli form ve ölçülerde başlıklar kullanmışlardır. Bazen sade bazen de ihtişamlı olan bu başlıklar, sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyde farklılıklar göstermiş ama kadınlar hangi sınıfa mensup olurlarsa olsunlar giysilerini tamamlayan bu aksesuardan vazgeçememişlerdir. **Yüksek sınıfa** mensup kadınlar başlıklarını **sorguç, enselik, baş iğnesi** ve **çeşitli mücevherlerle** süslerken **sıradan kadınlar** bunu **boncuk, kuş tüyü, renkli mendil** veya **tülbentlerle** yapmışlardır. Anadolu coğrafi konumundan ötürü pek çok kültürü bünyesinde barındıran homojen bir yapıya sahiptir. Bu kültürel zenginlikten giyim ürünleri ve tarzları da etkilenmiş, dünyanın hiçbir yerinde rastlanmayacak ölçüde bir çeşitlilik oluşmuştur. Özellikle **Osmanlı İmparatorluğunun** bütün din ve kültürleri kucaklayan birleştirici tutumu da bu çeşitliliğe fırsat vermiştir. Başlıklar giyim kuşama uygun olarak kullanılan çok önemli ve vazgeçilmez bir aksesuar haline gelmiş, giyilen giysinin rengine, şekline ve dokuma türüne göre çeşitlilik göstermiştir. **Saraylı kadınların, azınlıkların ve sıradan kadınların** kullandıkları başlıkların farklılığı da bu çeşitliliği artırmıştır. Kadın giyiminde **terpuş, serpuş, arak-çin, arakiye, hotoz, boğtak, tepelik, fes, tantura, fechel, üsküf, takke, külah** vb. söyleniş biçimleriyle anılan başlıklar kullanılmıştır. **Sorguç, enselik, istefan, zülüflük, baş iğnesi, diadem, bürümcük, mahrama**, gibi isimler alan aksesuarlar ise başlıkları tamamlayan küçük ama önemli ayrıntılar olmuştur.

İslamiyet ten önceki dönemde, Türklere ait kıyafet ve başlıklar konusundaki bilgileri Çin kaynaklarından ve duvar resimlerinden elde ediyoruz. Dönemin en önemli özelliği kadın ve erkek giyimindeki benzerliktir. Orta Asya dönemi kadın saç biçimleri kendine özgü bir özellik göstermiştir. Saçlar ya örgüler halinde salınmış, yada çok sayıda topuz yapılarak firkete ve fildişi taraklarla tutturulmuştur. Özellikle topuz Uygurlar döneminde, kadınlar kadar erkekler tarafından da sıkça kullanılmıştır., Uygur kadınları başlarına **boğtak** adı verilen **hotozlar** giymişlerdir. Saç örgüleri ise farklı sosyal durum ve konumları belirleyen bir özellik taşır. Uzun ve örgülü saç, yabancı kaynaklar, bilhassa Çin kaynakları tarafından Türklere has bir özellik olarak belirtilmiştir. Türkler, İslamiyet ten sonrada Orta Asya giyim kuşam tarzlarını, özellikle uzun ve örgülü saç geleneğini devam ettirmişlerdir.

Uzun saç modası Selçuklularla diğer memleketlere yayılmış, Memluklar da bu modayı benimsemişlerdir. 12. Yüzyılda kadınların farklı saç biçimlerinin yanında çeşitli başlık ve eşarpları da kullandıkları görülmektedir. Basık sarık ve sivri külah tipi başlıkları kadınlar da kullanmış, başlıkların üzerini değerli taşlar, inciler ve diademlerle süslemişlerdir. İbn Batuta Anadolu kadınlarının Bağtak denilen başlıklar kullandıklarını bu başlıkların üzerine tavus kuşu tüyünden sorguç taktıklarını yazar. Kanuni Sultan Süleyman döneminde kadın başlıkları beş veya on santim yüksekliğinde ve fes biçimindedir. Bunlar değerli kumaşlardan yapılmış ve üzerleri değerli mücevherler, taşlar, inci dizileri ve sorguçlar takılarak süslenmiştir. Yüzyıllar boyunca uzun ve örgülü saçları ile görülen Osmanlı kadını, daha sonra yapılan minyatürlerde kakül ve şakaklarındaki saçlarını kısa kesmiş, hafif bukleler oluşturmuş olarak resimlenmiştir. 16.yüzyılda dönemin gezginleri, hangi sınıf ve dine mensup olurlarsa olsunlar, tüm kadınların dışarıda ayaklarına kadar örtündüklerini, evlerinde ise uzun sorguçlu ve yaldızlı başlıklar kullandıklarını anlatır.¹ Bu gelenek yüzyıllarca Türk'ün egemen olduğu coğrafyalarda kültürümüzün bir parçası olarak devam etmiş ve Cumhuriyetin ilk yıllarında bile kullanılmıştır. Bursa 'lı kadınlar 50 yıl öncesine kadar **hotoz** başlık giyerlerdi. Geçmişte başa giyilen **hotoz** mevsim çiçeklerine göre hazırlanırdı. Gül zamanı **gül oyalı**, gül renkli hotozlar, leylak zamanı **leylak oyalı**, leylak rengi hotozlar giyilirdi ²

Hotoz başlıklar yüzyıllar içinde bazı değişikliklere uğramış ve bilhassa Lale devrinden itibaren klasik Türk sanatlarının yerini batı etkisi almaya başlamış ve bu durum mezar taşlarına da yansımıştır. Cami figürlü mezar taşları ile birlikte geleneksel Hotoz başlıklı kadın mezar taşlarında ise batı etkisi ile bazı süslemeler ilave edilmiştir. Kadın mezar taşlarında kadının takıları ve özellikle kadını simgeleyen süs motiflerine yani "**gerdanlık, küpe, broş, çiçek**" gibi motiflere oldukça sık rastlanır. Kadın mezar taşlarında 19. yüzyıldan sonra Batı tesiri süsleme çok fazla hissedilir ve çok süslü mezar taşları görülür. Gelinlik çağına gelmeden ölen kızların mezar taşlarında kitabenin üzerinde gelinin boynunu ve **hotozunu** andıran kabartma ve işlemler görülür. Taşın boyun kısmına çeyiz sembolü olan "gerdanlık ve küpeler" işlenir. Yüzün olduğu boşluğu da çiçekler doldurur. Uzaktan bakıldığında çiçeklere sarılmış bir kadın heykelini andıran taş, sembolizm açısından bir zirvedir.³ Kuşadası Adalızade Osmanlı kadın mezar taşları arasında hotoz başlıklı şahideler gerçekten sanat eserleridir ve her biri Osmanlı kadınlarının zarafetini yansıtmaktadır. Hotoz başlıklı şahide yuvarlak bir şekille başlar ve hemen bu dairemsi şeklin altında ise kadının zarif boynunu temsil eden orantılı bir kesim uzanır. Çiçek motifleri ile donatılmış bu bölümde genellikle gerdanlık üzerine dizili altı liralara yani eski deyimle beşi bir yerdeler kadının zenginliğini, bakımlılığını ve güzelliğini yansıtmaya bakımından ilgi çekicidir. Üs kısmında bazen büyük bir altın lira, hemen altında gerdanlık zinciri ve zincire dizilmiş küçük altınlar taşlara hak edilmiştir

¹ Nuray Yakar yılmaz , www.turkmythology.blogspot.com

² www.bursakulturturizm.gov.tr

³ Yard. Doç. Dr. Sabri Mermutlu, ders notları sahife 8.

Bir başka hotoz başlıkta ise bu sefer Hotoz başlık yuvarlak değil ters çevrilmiş bir topaç şeklinde görülen taç gibi işlenmiştir. Hemen bu kısmın altında ise yine çiçekler zarif bir boyun kısmını sarmakta ve yine altılar ve gerdanlıkları remzeden süslemeler görülür. Adalızade mezarlığında yaklaşık 10 adet Hotoz başlıklı kadın şahideleri vardır. Bunlardan **1770** tarihli **Hacı Mustafa Ağa kızı Hatice Hatun** şahidesi gerçekten bir şaheserdir ve çok zengin süslemeleri vardır. Bu mezar taşını yapan taş ustası bölgenin en ünlü taş ustasıydı dersek sanırım abartmamış oluruz. Şahidenin “**etek**” adı verilen en alt kısmında ise bize göre ustanın ya mahlası yani imzası, ya da bu hanımın ait olduğu bölgenin veya Giritlilerin kendi aralarında kullandıkları özel bir işaret yer almaktadır. Üçgen şeklindeki sağ alt bölümdeki bu işaretin ne olduğunu hala araştırıyoruz ancak büyük ihtimalle Girit işaretidir. Bir diğer Hotoz başlıklı taş ise **1761** tarihli **Fatma** kadına aittir ve ziyaretçilerden dua istemektedir. İki-üç hotoz başlıklı taşın dışında diğer taşlar üzerlerindeki liken ve yosunlardan ve kitabelerinin çok kötü durumda olmalarından dolayı okunamamıştır. Taş temizlikleri yapıldığında okunmaları mümkündür.

MAHMUT ÖKÇESİZ

Kuşadası Kültürel ve Tarihi
Mirası Koruma Derneği